O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, 2026, [14]
ISSN 2181-7324(Print)

FILOLOGIYA
http://journals.nuu.uz
Social sciences
ISSN 3093-8996(Onlayn)

UDK: 811.512.133'36:004.738.5

Iroda K. TURDIYEVA,
Mustaqil izlanuvchi, Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O‘zbekiston
E-mail. k.iroda@gmail.com ORCID: 5986-0000-2358-9512

ATMU professori, J.Ibragimov taqrizi ostida

LEXICAL-GRAMMATICAL FEATURES OF THE LANGUAGE OF SOCIAL NETWORKS

Annotation

This article examines the lexical and grammatical features of the language of social networks as a dynamic modern linguistic phenomenon. The study focuses on neologisms, abbreviations, borrowings, blending, morphological adaptation of foreign lexical units, syntactic compression, ellipsis, and informal grammatical constructions that arise on platforms such as Telegram, Instagram, TikTok, X, and Facebook. Drawing on the theoretical frameworks of Crystal, Androutsopoulos, Herring, and Calude, as well as recent research in Uzbek linguistics, the paper analyzes how digital communication transforms traditional lexical and grammatical norms of the Uzbek language. Special attention is paid to the processes of morphological integration of English and Russian elements into Uzbek (e.g., “layk bermoq”, “stori joylash”, “reels ko‘rmoq”), the pragmatic functions of abbreviations and emojis, and the emergence of hybrid syntactic patterns. The findings demonstrate that the language of social networks represents not a degradation of the literary norm, but a creative and adaptive stage of language evolution. The article also outlines promising directions for corpus-based and multimodal research in Uzbek internet linguistics.

Keywords: language of social networks, lexical features, grammatical features, neologism, abbreviation, morphological adaptation, syntactic compression, code-switching, internet linguistics, Uzbek language.

ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ

Аннотация

В статье рассматриваются лексические и грамматические особенности языка социальных сетей как динамичного современного лингвистического феномена. Исследование сосредоточено на неологизмах, аббревиатурах, заимствованиях, блендинге, морфологической адаптации иноязычных лексических единиц, синтаксическом сжатии, эллипсисе и неформальных грамматических конструкциях, возникающих на платформах Telegram, Instagram, TikTok, X и Facebook. Опираясь на теоретические подходы Кристала, Андрутсопулоса, Херринг и Калуде, а также на новейшие исследования в узбекском языкознании, автор анализирует, как цифровая коммуникация трансформирует традиционные лексические и грамматические нормы узбекского языка. Особое внимание уделяется процессам морфологической интеграции английских и русских элементов в узбекский язык (например, «лайк бермоқ», «стори жойлаш», «рилс кўрмоқ»), прагматическим функциям аббревиатур и эмодзи, а также появлению гибридных синтаксических моделей. Результаты показывают, что язык социальных сетей представляет собой не деградацию литературной нормы, а творческий и адаптивный этап эволюции языка. В статье также определяются перспективные направления корпусных и мультимодальных исследований в узбекской интернет-лингвистике.

Ключевые слова: язык социальных сетей, лексические особенности, грамматические особенности, неологизм, аббревиатура, морфологическая адаптация, синтаксическое сжатие, переключение кода, интернет-лингвистика, узбекский язык.

IJTIMOIY TARMOQLAR TILINING LEKSIK-GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlar tilining leksik va grammatik xususiyatlari zamonaviy lingvistik hodisa sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqot Telegram, Instagram, TikTok, X, Facebook kabi platformalarda yuzaga kelayotgan neologizmlar, qisqartmalar, o‘zlashmalar, blending, xorijiy leksik birliklarning morfologik moslashuvi, sintaktik siqilish, ellipsis va noformal grammatik konstruksiyalarga e’tibor qaratadi. Crystal, Androutsopoulos, Herring, Calude kabi xorijiy olimlarning nazariy yondashuvlari hamda o‘zbek tilshunosligidagi so‘nggi tadqiqotlar asosida raqamli kommunikatsiya o‘zbek tilining an’anaviy leksik va grammatik me’yorlarini qanday o‘zgartirayotgani o‘rganiladi. Inglizcha va ruscha elementlarning o‘zbek tiliga morfologik integratsiyasi (masalan, “layk bermoq”, “stori joylash”, “reels ko‘rmoq”), qisqartmalar va emoji’larning pragmatik funksiyalari, gibrid sintaktik modellarning paydo bo‘lishi alohida tahlil qilinadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar tili adabiy me’yorning buzilishi emas, balki til evolyutsiyasining ijodiy va adaptiv bosqichidir. Maqolada o‘zbek internet-lingvistikasida korpus asosidagi va multimodal tadqiqotlarning istiqbolli yo‘nalishlari ham belgilab beriladi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoqlar tili, leksik xususiyatlar, grammatik xususiyatlar, neologizm, qisqartma, morfologik moslashuv, sintaktik siqilish, kod almashtirish, internet-lingvistika, o‘zbek tili.

Kirish. XXI asrning birinchi choragida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi tilshunoslik oldiga yangi tadqiqot obyektini – ijtimoiy tarmoqlar tilini – qo‘ydi. An’anaviy tilshunoslikda til asosan yozma adabiy me’yor yoki og‘zaki so‘zlashuv doirasida o‘rganilgan bo‘lsa, bugungi kunda milliardlab foydalanuvchilarning kundalik muloqoti Telegram, Instagram, TikTok, X (Twitter), Facebook va shunga o‘xshash platformalarda kechmoqda. Bu muhit tilning nafaqat leksik tarkibini, balki morfologiya, sintaksis, pragmatika va semiotik tizimini ham tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, leksik-grammatik darajada kuzatilayotgan o‘zgarishlar tilning tezkor adaptatsiya qobiliyatini va ijodiy

potensialini ochib beradi.Ijtimoiy tarmoqlar tili “internet-lingvistika” yoki “kompyuter vositasidagi diskurs” (Computer-Mediated Discourse) deb ataluvchi yangi yo‘nalishning markaziy qismi hisoblanadi. David Crystal (2001, 2006, 2011) bu hodisani “Language and the Internet” asarida ilk bor keng miqyosda nazariylashtirgan bo‘lsa, Jannis Androutsopoulos, Susan Herring, Naomi Baron va Andreea Calude kabi olimlar uni sotsiolingvistika, diskurs tahlili va multimodal yondashuv doirasida chuqurlashtirdilar. O‘zbek tilshunosligida ham so‘nggi yillarda bu mavzu bo‘yicha tadqiqotlar ko‘paymoqda: ijtimoiy tarmoq diskursida o‘zbek tilining leksik-semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlari, neologizmlar, qisqartmalar va multimodal vositalar o‘rganilmoqda.Maqolaning maqsadi – ijtimoiy tarmoqlar tilining leksik va grammatik xususiyatlarini ilmiy asosda tavsiflash, ularning o‘zbek tilidagi namoyon bo‘lish shakllarini ochib berish, eng muhim adabiyotlarni tahlil qilish va o‘zbek tilshunosligi uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Leksik xususiyatlar. Ijtimoiy tarmoqlar yangi so‘zlarning paydo bo‘lishi va tarqalishi uchun eng samarali muhitdir. Platformalarning tezkorligi, vizual xarakteri va xalqaro xususiyati leksik innovatsiyalarning tez shakllanishiga olib keladi. Asosiy leksik jarayonlar quyidagilardan iborat:

Neologizmlar va blending. Ingliz tilidan olingan yoki platformalarda paydo bo‘lgan yangi so‘zlar o‘zbek tiliga tez kirib kelmoqda. Masalan, doomscrolling (salbiy yangiliklarni uzluksiz o‘qish), ghosting (aloqani birdan uzib qo‘yish), FOMO (Fear of Missing Out – o‘tkazib yuborish qo‘rquvi), reels, stories, challenge kabi birliklar keng qo‘llaniladi. Blending usuli orqali yaratilgan so‘zlar (masalan, vlog + blog = vlog) raqamli diskursning o‘ziga xos belgisidir.Qisqartmalar (abbreviations). Xabar yozishdagi tezkorlik talabi tufayli qisqartmalar juda faol qo‘llaniladi: LOL (Laughing Out Loud), BRB (Be Right Back), DM (Direct Message), IMO (In My Opinion), TBH (To Be Honest), OMG, IDK va boshqalar. O‘zbek tilida ham mahalliy qisqartmalar shakllanmoqda: “nma” (nima), “qalaysiz” o‘rniga “qalay”, “salom” o‘rniga “slm”, “raxmat” o‘rniga “rhm” yoki “thx” kabi shakllar.

O‘zlashmalar va morfologik moslashuv. Inglizcha va ruscha leksik birliklar o‘zbek tilining morfologik tizimiga moslashtirilmoqda. Eng yorqin misollar: “layk bermoq / layk qilmoq”, “stori joylash / stori qo‘ymoq”, “reels ko‘rmoq / reels tashlamoq”, “follow qilmoq”, “unfollow qilmoq”, “comment qoldirmoq”, “share qilmoq”. Bu yerda xorijiy ildiz o‘zbek fe’l yasash usullari (bermoq, qilmoq, joylash, qo‘ymoq) bilan birikib, to‘liq morfologik integratsiyaga erishadi. Shuningdek, “telegramchi”, “bloger”, “influencer” kabi so‘zlar o‘zbekcha qo‘shimchalar bilan boyitiladi.

Hashtaglar va emoji’lar leksik-semantik tizimning yangi elementlari sifatida maydonga chiqadi. Hashtaglar (#O‘zbekiston, #Toshkent, #YangiYil) diskursni tashkil etuvchi, mavzuni belgilovchi va jamoani shakllantiruvchi vosita sifatida ishlaydi. Emoji’lar esa faqat emotsiyani ifodalash vositasi emas, balki pragmatik funksiyani bajaradi: munosabat bildirish, ironiya, yumshatish, identifikatsiya.

Morfologik va grammatik xususiyatlar. Ijtimoiy tarmoqlar tilida morfologik darajada quyidagi o‘zgarishlar kuzatiladi:

Fe’l yasashning faollashuvi. Yuqorida ko‘rsatilganidek, xorijiy o‘zaklar o‘zbekcha yordamchi fe’llar bilan birikib, yangi fe’l shakllarini hosil qiladi. Bu jarayon tilning ichki qonuniyatlariga mos keladi va “layk bermoq”, “post tashlamoq”, “story ochmoq” kabi birliklar allaqachon yosh avlod nutqida me’yoriy holatga aylanmoqda.

Qisqartirilgan va noformal shakllar. “Qalaysiz?” o‘rniga “Qalay?”, “Nima gap?” o‘rniga “Nma gap?”, “Rahmat” o‘rniga “Rhm” yoki “Thx” kabi shakllar morfologik qisqarishning namunasidir. Bu yerda so‘zning to‘liq morfologik strukturasi saqlanmaydi, lekin ma’no o‘zgarmaydi.

Kod almashtirish (code-switching) va gibrid morfologiya. Ko‘p tilli muhitda (o‘zbek–rus–ingliz) foydalanuvchilar bir xabar ichida tillarni almashtiradi. Masalan: “Bugun super day bo‘ldi, reels tashladim, like’lar ko‘paydi □”. Bunday gibrid konstruksiyalar identifikatsiya, auditoriyaga moslashish va stilistik effekt uchun ishlatiladi. O‘zbek ijtimoiy tarmoqlarida “o‘zbekcha–inglizcha” yoki “o‘zbekcha–ruscha” aralashmalari keng tarqalgan.

Sintaktik xususiyatlar. Belgilar sonining cheklanganligi (X’dagi 280 belgi limiti) va tezkorlik talabi tufayli gaplar qisqaradi, ellipsis, segmentatsiya va noformal sintaksis keng qo‘llaniladi. An’anaviy yozma nutqdagi murakkab konstruksiyalar o‘rniga qisqa, ekspressiv va ba’zan grammatik jihatdan “noto‘g‘ri” deb hisoblanadigan shakllar paydo bo‘ladi.

Ellipsis va segmentatsiya. To‘liq gap o‘rniga bir necha so‘z yoki hatto bitta so‘z ishlatiladi: “Kelasanmi?”, “Ha”, “Ok”, “Zo‘r”, “□□□”. Ba’zan gap bo‘laklarga bo‘linib, har bir qismi alohida qatorga yoziladi (segmentatsiya).

Noformal so‘z tartibi va qisqa konstruksiyalar. “Men bugun universitetga bordim” o‘rniga “Bugun uni’vga bordim” yoki “Uni’vga bordim bugun” kabi variantlar uchraydi. Predikatning tushirilishi, ega va kesimning qisqarishi keng tarqalgan.

Multimodal sintaksis. Matn, emoji, GIF, sticker, hashtag, rasm va video birgalikda ma’no hosil qiladi. Masalan, “Bugun ob-havo ☀□□” yoki “Imtihon o‘tdi □➡□□” kabi konstruksiyalarda emoji gapning semantik va pragmatik yukini o‘z zimmasiga oladi. Bu holat an’anaviy sintaksisdan farq qiluvchi yangi, multimodal sintaktik tizimni shakllantiradi.

Tahlil va muhokama. Xorijiy adabiyotda David Crystalning Language and the Internet (2001, keyingi nashrlari) asari fundamental ahamiyatga ega. U internet tilini alohida til shakli sifatida e’tirof etgan va uning yozma nutq bilan og‘zaki nutq o‘rtasidagi oraliq holatini ta’kidlagan. Jannis Androutsopoulos (2006, 2011, 2014, 2015) kompyuter vositasidagi diskursda variatsiya, heteroglossiya, kod almashtirish va “context collapse” tushunchalarini chuqur o‘rgangan. Susan Herring kompyuter vositasidagi kommunikatsiya (CMC) nazariyasini ishlab chiqqan. Andreea Calude (2023) The Linguistics of Social Media kitobida platformalarga xos diskurs strategiyalarini amaliy misollar bilan tahlil qilgan.

So‘nggi yillardagi tadqiqotlar (2024–2026) neologizmlarning so‘z yasash usullari (blending eng ko‘p), emoji va hashtaglarning pragmatik roli, multimodal diskurs va platforma-spetsifik til xususiyatlariga e’tibor qaratmoqda. O‘zbek tilshunosligida esa Abduahatov (2022), Karimov, Xudoyberdiyeva va boshqa tadqiqotchilarning ishlari o‘zbek internet diskursining leksik-semantik, uslubiy va lingvokulturologik jihatlarini yoritgan. Konferensiya materiallari va maqolalar (2025–2026) o‘zbek tilida ijtimoiy tarmoq leksikasi, qisqartmalar, emoji pragmatikasi va milliy identitet ifodasini o‘rganishga bag‘ishlangan.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar tili “tilning buzilishi” emas, balki tilning tezkor adaptatsiyasi va ijodiy rivojlanishi sifatida qaralishi lozim. Leksik boyitish, morfologik integratsiya va sintaktik siqilish – bular tilning yangi kommunikativ sharoitlarga moslashuvining tabiiy belgilari hisoblanadi.

Tahlil natijalari quyidagilarni ko‘rsatadi:

– Ijtimoiy tarmoqlar tili leksik boyitishning eng tezkor manbai hisoblanadi;

– Xorijiy leksik birliklar o‘zbek tilining morfologik qonuniyatlariga moslashib, yangi fe’l va ot shakllarini hosil qilmoqda;

– Sintaktik siqilish, ellipsis va multimodal elementlar an’anaviy yozma nutq me’yorlaridan farq qiluvchi yangi sintaktik tizimni shakllantirmoqda;

– Kod almashtirish va gibridlik zamonaviy o‘zbek raqamli diskursining ajralmas qismiga aylangan;

– Platforma arxitekturasi (belgilar limiti, algoritmlar, vizual imkoniyatlar) til shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Tavsiyalar. 1. O‘zbek tilshunosligida ijtimoiy tarmoqlar tili bo‘yicha maxsus korpus yaratish va uni doimiy yangilab borish.

2. Oliy ta’lim dasturlariga “Internet-lingvistika” yoki “Raqamli diskurs tahlili” fanini kiritish.

3. Til me’yorlarini saqlash bilan birga, yangi leksik-grammatik birliklarni ilmiy tavsiflash va lug‘atlarga kiritish mexanizmini ishlab chiqish.

4. Maktab va oliy o‘quv yurtlarida raqamli savodxonlik va multimodal matn tahlili ko‘nikmalarini rivojlantirish.

5. Yosh avlod til amaliyotini “buzilgan til” deb emas, balki til evolyutsiyasining tabiiy bosqichi sifatida o‘rganishga undash.

Xulosa. Ijtimoiy tarmoqlar tilining leksik-grammatik xususiyatlari zamonaviy lingvistik hodisa sifatida tilshunoslikning eng dolzarb va istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. U tilning ijodiy potensialini, tezkor adaptatsiya qobiliyatini va sotsial funksiyalarini ochib beradi. Leksik darajada neologizmlar, qisqartmalar, o‘zlashmalar va blending jarayonlari tilning leksik fondini boyitmoqda. Morfologik darajada xorijiy elementlar o‘zbek tilining ichki qonuniyatlariga moslashib, yangi fe’l va ot shakllarini hosil qilmoqda. Sintaktik darajada esa siqilish, ellipsis, segmentatsiya va multimodal konstruksiyalar yangi nutq uslubini shakllantirmoqda.

Bu til shakli an’anaviy me’yorlarni “buzmaydi”, balki ularni yangi kommunikativ sharoitlarga moslashtiradi. O‘zbek tilshunosligi uchun bu soha nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega: milliy tilning raqamli muhitdagi rivojlanish yo‘nalishlarini to‘g‘ri baholash, til siyosatini ishlab chiqish va yosh avlodning til madaniyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar korpus lingvistikasi, multimodal tahlil va qiyosiy yondashuvlarga asoslanishi lozim.

ADABIYOTLAR

1. Androutsopoulos J. From Variation to Heteroglossia in the Study of Computer-Mediated Discourse // Digital Discourse: Language in the New Media. – Oxford, 2011.
2. Androutsopoulos J. Networked multilingualism: Some language practices on Facebook // International Journal of Bilingualism. – 2015.
3. Calude A. S. The Linguistics of Social Media: An Introduction. – London: Routledge, 2023.
4. Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001 (va keyingi nashrlari).
5. Herring S. C. Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. – Amsterdam: John Benjamins, 1996 (va keyingi ishlari).
6. Abduahatov N. O‘zbek internet diskursining lingvistik xususiyatlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
7. Chyrvonyi O. S. The evolution of social media language: a sociolinguistic analysis of recent neologisms // Zbirnyk naukovykh prats. – 2024.
8. Baron N. S. Always On: Language in an Online and Mobile World. – Oxford: Oxford University Press, 2008.